

Får Sverige behålla sina internationella storföretag?

av Pontus Braunerhjelm
och Roger Svensson,
Industriens
Utredningsinstitut,
Stockholm

1. Inledning

Svensk industri har, om man tar hänsyn till landets storlek, fler internationella storföretag än något annat lands industri. De flesta svenska storföretag startades för drygt 100 år sedan och kan indelas i två kategorier; dels de som bygger sin konkurrenskraft på tillgång till en råvara (t ex företag inom skogsindustrin), dels de företag som utvecklats kring en innovation (SKF, Ericsson m fl). Gemensamt för båda dessa kategorier företag är dock att de utvecklats från lokala till internationella storföretag med produktionen

De flesta svenska storföretag kan indelas i två kategorier; de som bygger sin konkurrenskraft på tillgång till en råvara och de som utvecklats kring en innovation.

Kvalitetsfaktorer avgör i allt högre grad företagets möjligheter att lyckas i en omvärld som präglas av global konkurrens.

¹ Denna utveckling har beskrivits i en rad IUI-publikationer, se särskilt Eliasson 1985 (*De svenska storföretagen*), Eliasson, 1991 (*The International Firm: A Vehicle for Overcoming Barriers to Trade and a Global Intelligence Organization Diffusing the Notion of a Nation*), Braunerhjelm 1990, (*De svenska storföretagen inför EG 1992*), Andersson m fl 1993 (*Den långa vägen*).

spridd till en rad länder. Denna utveckling har varit särskilt tydlig under 1970- och 1980-talen.

De svenska storföretagens internationalisering har ökat påtagligt under de senaste decennierna. I denna uppsats diskuterar vi hur detta inverkar på Sveriges specialiserings- och handelsmönster. Vidare beskrivs hur industriproduktionen allt mer kommit att domineras av "mjuka" investeringar i forskning, marknadsföring, utbildning och programvara. Kvalitetsfaktorer, särskilt arbetskraftens och ledningens kompetens, avgör i allt högre grad företagets möjligheter att lyckas i en omvärld som präglas av global konkurrens. Denna utveckling berör självfallet även småföretagen. Nätverksstrukturer och nära relationer mellan köpar- och leverantörsföretag ställer större krav på de mindre företagens flexibilitet och kompetens än vad som var fallet för de traditionella underleverantörsföretagen.

Denna utveckling sammanfaller med en ökad internationell rörlighet hos storföretagen. Produktionen kan förhållandevis lätt omlokaliseras till de länder som har de bästa förutsättningarna för en viss typ av tillverkning. Hur tillväxten fördelas mellan olika länder blir därför i hög grad beroende av politikernas förmåga att skapa ett attraktivt investeringssklimat.

2. Hur organiseras modern industriproduktion?

Företagens internationalisering under 1980-talet har inneburit att de allt mer frikopplats från den svenska ekonomin. Detta gäller särskilt inom den högteknologiskt inriktade produktionen. Dels kan företagets kompetens i sådan industri utnyttjas när produktionen förläggs till andra länder, dels kan själva utvecklingen av företagets kompetensbas förhållandevis lätt koncentreras till utländska koncernenheter.¹ Den ökade internationella rörligheten

innebär att företagen numera mycket snabbare än tidigare kan anpassa sig till förändringar i de internationella konkurrensförutsättningarna. För Sverige har detta förhållande under 1980-talet medfört klart negativa effekter, något som inte blivit uppmärksammat i den ekonomisk-politiska diskussionen. Lyckas inte Sverige som nation erbjuda såväl svenska som utländska företag ett attraktivt investeringsklimat kommer detta på sikt att negativt återverka på den svenska välfärden.

Större krav på företagsledningens kompetens att ta till sig ny teknologi och de anställdas förmåga att arbeta med avancerade maskiner och system.

Framtidens industri kommer att ställa allt större krav på såväl företagsledningens kompetens att ta till sig ny teknologi som de anställdas förmåga att arbeta med avancerade maskiner och system. Svenska storföretag har hittills varit skickliga när det gäller att integrera modern informationsteknologi med verkstadsindustrins förhållandevis

mogna produkter. Men Sverige saknar, om vi bortser från några mycket avancerade högteknologiska företag (bland de främsta av dessa återfinns Eriksson och Astra), de nya industrier som under 80-talet växt upp i många andra länder, särskilt i USA.

Samtidigt har de svenska små och medelstora företagen under en längre tid arbetat i ett politiskt klimat som präglats av satsningar på storföretag. Förståelse för de mindre företagens roll i den industriella förnyelsen och omvandlingen har dock ökat under de senaste åren. Resultatet av den förda politiken kan avläsas i en krympande andel småföretag i Sverige under hela 1970- och 1980-talen, en utvecklingen som strider mot erfarenheterna i praktiskt taget alla andra industriländer (Braunerhjelm-Carlsson 1993). Nyetableringarna inom industrin har varit stadigt fallande sedan 1950-talet och ligger idag på en mycket låg nivå i en internationell jämförelse (Braunerhjelm 1993).

Modern industriproduktion präglas också av en större samverkan mellan stora och små företag. Storföretagen koncentrerar sig på sina kärnverksamheter och lägger ut mer perifer produktion på andra företag. Även om storföretagen står för den överväldigande delen av teknologikutvecklingen blir de allt mer beroende av teknologiskt avancerade småföretag och underleverantörer. Bilindustrin är ett tydligt exempel på denna utveckling där idag ca 80 procent av en japansk bil kan hänföras till tillverkning i underleverantörsledet medan motsvarande siffra är ca 60-70 procent i europeisk bilindustri. En allt större del av utvecklingsarbetet läggs också ut på underleverantörerna. Symbiosen mellan små och stora företag kommer därför att bli allt viktigare i den framtida industriella processen.

I ett läge med en hårdnande internationell konkurrens kommer dessutom kunskaper rörande forskning och utveckling (FoU), marknadsföring, finansiering, logistik

**Symbiosen
mellan små och
stora företag
kommer att bli
allt viktigare i
den framtida
industriella
processen.**

etc, att öka i betydelse. Detta "mjuka" kapital, som är både kostsamt och svårt att förvärva, finns idag samlat hos storföretagen. Väljer några strategiskt viktiga storföretag att utlokalisera produktionen riskerar detta för det första att slå sönder existerande nätverk och teknologiska system av små och stora företag som byggts upp under flera decennier. För det andra försvinner en stor del av det "mjuka" kapitalet. En sådan nedrustning av industriell kompetens kan ske relativt snabbt medan en återupbyggnad tar mycket lång tid. Det är mot bakgrund av företagens ökade rörlighet och ländernas ökade känslighet för dessa rörelser som storföretagens roll i en liten öppen ekonomi måste förstås. Detta påverkar också i hög grad den nationella politikens möjligheter (se Eliasson i denna volym).

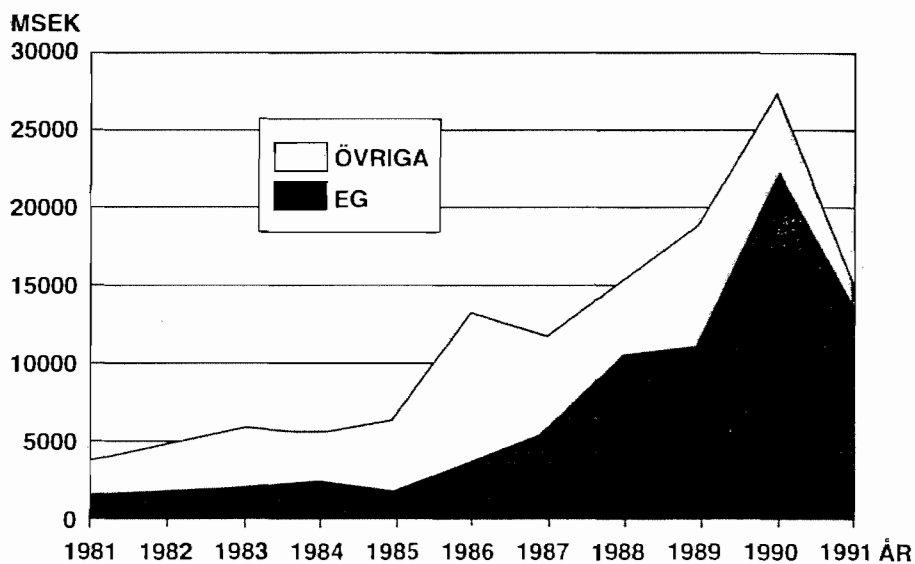
3. De svenska storföretagens utlandsexpansion

De svenska storföretagen har sedan en lång tid haft producerande dotterbolag utomlands. Det var först under 1980-talet som internationaliseringen tog rejäl fart. I början av decenniet riktades de svenska företagens utlandsinvesteringar främst mot Nordamerikas, kraftigt växande marknader och undervärderade företag. Efter beslutet att fördjupa och bredda den europiska integrationen försköts emellertid investeringarna markant mot EG (*figur 1*).² Orsaken till denna massiva investeringsvåg utomlands var en kombination av inhemska problem, särskilt arbetskraftens kompetens och kostnadsutveckling, samt den politiska osäkerhet som under lång tid förelåg beträffande Sveriges framtida associering till EG (Braunerhjelm 1990). De svenska företagen befarade, på mer eller mindre goda grunder, att de i framtiden riskerade att diskrimineras gentemot sina konkurrenter på EG-marknaden som utgör deras absolut viktigaste marknad. Under hela 1980-talet växte de svenska investeringarna i EG och 1991 uppgick det ackumulerade värdet av dessa investeringar (stocken) till hela 172 miljarder. Detta kan jämföras med svenska

Under hela 1980-talet växte de svenska investeringarna i EG.

² År 1985 publicerades EGs vitbok som redogjorde för de åtgärder som var nödvändig för att skapa en inre marknad. Ett år senare togs det formella beslutet att dessa åtgärder verkligen skulle genomföras (den sk Enhetsakten).

Figur 1. Totala svenska direktinvesteringar (netto) i 1980 års priser, fördelade på EG och övriga länder (fastigheter och återinvesterade vinstmedel är exkluderade).

Källa: Riksbanken

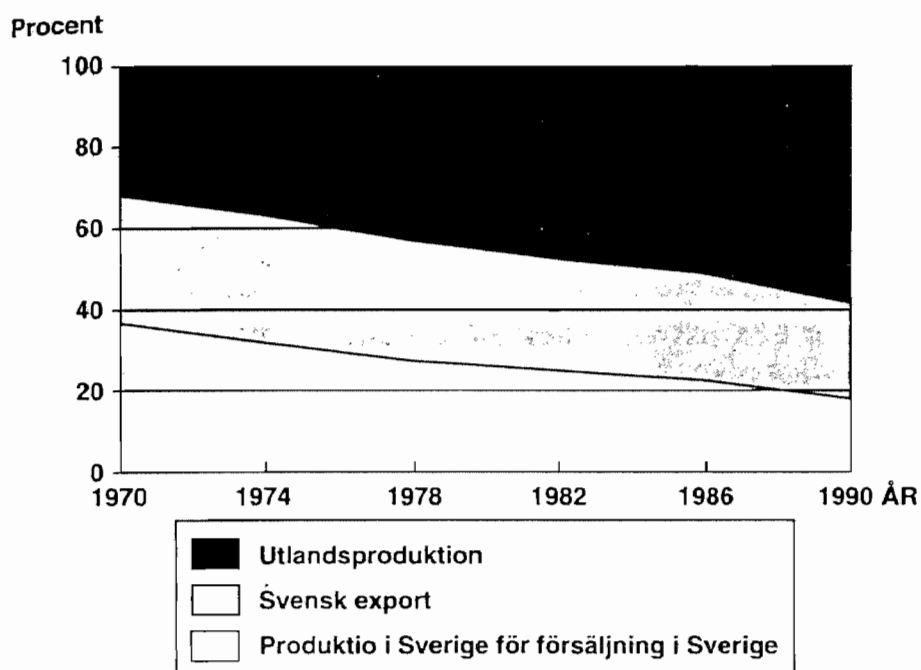
företags investeringar i USA, som fram till mitten av 1980-talet låg på ungefär samma nivå som i EG. Emellertid minskade dessa markant under den senare delen av 1980-talet och det ackumulerade värdet var 1991 39 miljarder, en i sammanhanget relativt blygsam nivå (Braunerhjelm-Oxelheim 1993).

Internationaliseringen av de svenska företagen har inneburit att en större andel av produktion och försäljning har riktats mot utlandet.

Internationaliseringen av de svenska företagen har naturligtvis också inneburit att en större andel av produktion och försäljning har riktats mot utlandet (*figur 2*). Den svenska andelen av företagens produktion har minskat från 67 procent 1970 till endast 42 procent 1990. Under samma period halverades försäljningen till hemmamarketen, från 38 procent av koncernernas totala försäljning 1970 till 19 procent 1990.

De svenska storföretagens minskade beroende av den svenska marknaden kan till viss del förklaras av förän-

Figur 2. Procentuell fördelning av de svenska MNFs produktion och försäljning i Sverige och utlandet 1970, 1974, 1978, 1986 och 1990.

Källa: IUIs databaser

dringar i investeringsmönstret. Expansionen inom EG har i högre grad än tidigare skett genom uppköp av redan existerande företag. Dessa uppköpta dotterbolag är av naturliga skäl mindre integrerade med moderbolaget än rena nyetableringar. Exempelvis har de uppköpta dotterbolagen redan från början ett nät av underleverantörer i utlandet. Frikopplingen från de svenska enheterna illustreras bl a av att importen av insatsvaror från Sverige, mätt som procentuell andel av omsättningen, minskade kraftigt under den senare delen av 1980-talet (Andersson 1993). Av de företag som förvärvades mellan 1986-90 hade hela 25 procent ingen import alls av insatsvaror från Sverige, medan motsvarande siffra för övriga etableringsformer var 37 procent.

En återkommande fråga är hur denna expansion utom-

**Utlands-
produktionen
ersätter i hög
grad exporten
från de svenska
koncerndel-
arna.**

**Informations-
teknologin har i
hög grad för-
stärkt conse-
kvenserna av
frigörelsen av
den internatio-
nella handeln
och kapital-
strömmarna.**

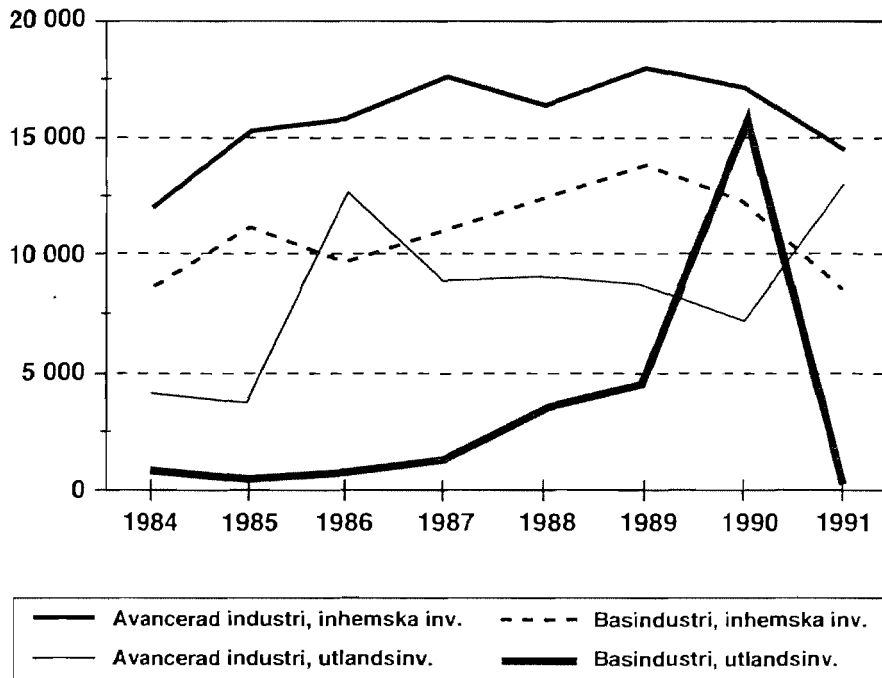
lands här påverkat de svenska koncerndelarna. Flera amerikanska studier, liksom Swedenborgs (1979, 1982) studie av svenska företags utlandsinvesteringar 1960-1978, har pekat på ett positivt samband mellan dotterbolagens produktion och export från hemlandet. Nya forskningsrön (Svensson 1993) ger dock helt andra resultat för perioden 1974-1990. Svensson studerade även hur exporten från de utländska dotterbolagen påverkat de svenska enheternas export, något som tappats bort i tidigare studier. Det visar sig att utlandsproduktionen i hög grad ersätter exporten från de svenska koncerndelarna. I viss utsträckning beror detta på att företagen förändrat sitt beteende. Som nämnts ovan har t ex expansionen skett genom förvärv i en helt annan omfattning än tidigare.

Samtidigt måste man komma ihåg att utlandsexpansionen har varit ett nödvändigt inslag i de svenska företagens tillväxt. Samtliga studier som gjorts visar att företagen stärkt sina marknadsandelar och ökat den totala försäljningen på de marknader där de etablerat dotterbolag. Om emellertid utlandsinvesteringarna överdrivits pga osäkerhet om Sveriges framtida associering till EG och inhemskt skapade kostnadsproblem, har detta redan lett till en olycklig felspecialisering i svensk industri med negativa välfärdseffekter på sikt.

4. Utlandsinvesteringarna och svensk industristruktur

Under efterkrigstiden har de handelshinder som etablerades under 1930-talet till stora delar avvecklats. Likaså avreglerades valuta- och kapitalmarknaderna under 1980-talet. Teknologiska landvinningar, särskilt inom informationsteknologin, har i hög grad förstärkt konsekvenserna av frigörelsen av den internationella handeln och kapitalströmmarna. Resultatet har blivit en tilltagande konkurrens som tvingat fram en intern omorganisation av storföretagen. Det innebär också att landets ekonomi har knu-

Figur 3. Fördelning av den teknologiskt avancerade industrins och basindustrins investeringar mellan Sverige och utlandet, 1984-1991.

Källa: Braunerhjelm-Oxelheim 1992

tits samman finansiellt med omvärlden på ett annat sätt än tidigare.

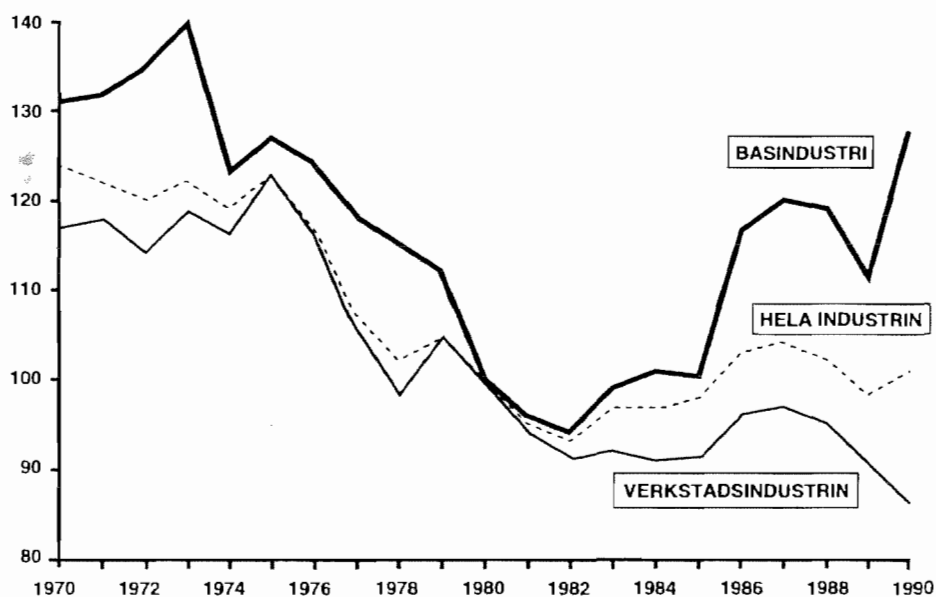
Idag arbetar storföretagen med regionala eller globala strategier och produktionen förläggs till de regioner som kan erbjuda de bästa förutsättningarna. Hur har handeln och kapitalets frigörelse påverkat de svenska företagens investeringsbeteende och kan några effekter spåras på svensk industristruktur? Särskilt viktigt är effekterna av eventuella investeringsförskjutningar mellan Sverige och utlandet.

Först kan noteras att det framförallt är den teknologiskt avancerade industrin som investerat i utlandet (*figur 3*). Under senare delen av 1980-talet och början av 1990-talet växte visserligen basindustrin markant i utlandet, men

Det är framförallt den teknologiskt avancerade industrin som har investerat i utlandet.

detta kan främst hänföras till två mycket stora investeringar (Stora och SCA). Dessutom förefaller utlandsinvesteringar i högteknologisk industri ha ersatt investeringar på hemmamarknaden medan däremot basindustriföretagens expansion utomlands verkar ha ett positivt samband med investeringarna i Sverige (Braunerhjelm-Oxelheim 1992). Detta förklaras bl a av basindustrins tunga processintensiva anläggningar, som inom överskådlig tid kommer att ligga kvar i Sverige. En ytterligare förklaring är att fabriker i Sverige till stora delar producerar lågförädlade produkter (t ex massa) medan anläggningarna i utlandet ofta är specialiserade i de senare förädlingsleden. Inhemska och utländska anläggningarna konkurrerar därför inte med varandra på samma sätt som i den mer sammansättningsinriktade produktionen.

Figur 4. Sveriges marknadsandelar för basindustri, verkstadsindustri och hela industrin jämfört med 18 OECD-länder, 1970-1990, (1980=100).

³ Under senare år har en ny litteratur inom ekonomisk teori behandlat detta ur ett tillväxtperspektiv. Den övergripande slutsatsen är att investeringar i kunskapsintensi industri är avgörande för en hög tillväxttakt. För en översikt, se Grossman-helpman (1991).

Källa: Andersson 1993

En annan indikation på att industristrukturen i Sverige förskjutits mot basindustri är utvecklingen av olika branschens världsmarknadsandelar. Medan basindustrin ökat sina världsmarknadsandelar har exporten från verkstadsindustrins svenska anläggningar minskat (*figur 4*). I detta sammanhang är det de långsiktiga konsekvenserna som ska betonas. Om högteknologisk industri väljer att förlägga sina nyinvesteringar utomlands kommer den industriella kompetensen att på sikt urholkas i Sverige.³

Eftersom Sverige lever högt på sina gamla storföretag är detta särskilt alarmerande. I andra länder, företrädesvis USA, har helt nya industrier och storföretag växt upp under de senaste 10-15 åren, t ex inom elektronikindustrin. En utveckling som präglas av en gradvis förskjutning mot basindustri kan i framtiden bli mycket svår att vända.

5. Kunskap är basen för 2000-talets industri

Sverige är ett land med en begränsad marknad och med ett perifert läge i Europa; negativa faktorer som måste kompenseras med andra positiva faktorer.

Tidigare styrdes utlandsinvesteringarna i hög grad av marknadens storlek, närhet och kunskap om dessa marknader, behovet av att etablera sig bakom tullmurar, etc. Andra faktorer avgör idag utlandsinvesteringarnas lokalisering. Investeringarna av svenska högteknologiskt inriktade företag har i första hand förlagts till länder som har en högutbildad arbetskraft och där liknande produktion redan förekommer (Braunerhjelm-Svensson 1993). Tillgången på kompetent arbetskraft har med andra ord blivit viktigare. Dessutom tyder de svenska företagens investeringar på ett s k Silicon Valley beteende, dvs företag med liknande produktion etablerar sig inom samma område för att utnyttja speciella produktionsfaktorer som finns koncentrerade i vissa geografiskt avgränsade områden, tillgodogöra sig kunskaps "spill-overs" från andra företag etc.

Väljer högteknologisk industri att förlägga sina nyinvesteringar utomlands kommer den industriella kompetensen i Sverige att urholkas.

Tillgång på kompetent arbetskraft har blivit viktigare.

Den moderna informations-teknologin har effektivt knutit samman industriländerna finansiellt och bidragit till den avancerade industrins globala spridning.

Konkurrenskraftiga och flexibla underleverantörer samt en välutvecklad infrastruktur krävs för att storföretagen ska investera i Sverige.

Den moderna informationsteknologin har effektivt knutit samman industriländerna finansiellt och bidragit till den avancerade industrins globala spridning.

Framför allt kan idag gigantiska internationella affärsorganisationer hållas ihop, på ett sätt som tidigare inte var möjligt, samtidigt som organisationerna blir plattare och mer decentraliserade. Denna utveckling innebär både färor och möjligheter för ett litet industriland som Sverige.

Möjligheterna för Sveriges att även i framtiden attrahera investeringar kan hänföras till kompetensen hos våra produktionsfaktorer. Först och främst krävs att en kår av konkurrenskraftiga och kompetenta yrkesarbetare, men även tekniker, ingenjörer, marknadsförare etc, finns tillgängliga. Utbildningen blir därmed en hörnpelare när det gäller att locka framtida investeringar till Sverige (Eliasson 1993).

För att storföretagen ska förlägga sina investeringar till Sverige krävs dessutom konkurrenskraftiga och flexibla underleverantörer samt en välutvecklad infrastruktur.

Om dessa förutsättningar inte är för handen riskerar svensk ekonomi, inte nödvändigtvis svensk industri, att bli allt mer beroende av våra gamla priskonkurrerande, basindustri medan den kunskapsintensiva industrien koncentrerar sina investeringar utomlands.

Referenser

Andersson, T, 1992, De multinationella företagen, Sverige och EG, *IUI WP 343*, IUI, Stockholm

Andersson, T, 1993, Den svenska industrins expansion i utlandet, i Andersson m fl, *Den långa vägen*, IUI, Stockholm

Andersson, T, Braunerhjelm, P, Carlsson, B, Eliasson, G, Fölster, S, Jagrén, L, Kazamaki Ottersten, E, Sjöholm, K-R, *Den långa vägen*, IUI, Stockholm

Braunerhjelm, P, 1990, *Svenska industrieföretag inför EG 1992*, IUI, Stockholm

Braunerhjelm, P, Oxelheim, L, 1992, Heckscker-Ohlin and Schumpeter Industries: The Response by Swedish Firms to the EC 1992 Program, IUI WP 352, IUI, Stockholm

Braunerhjelm, P, Svensson, R, 1993, Multinational Firms, Country Characteristics, and the Pattern of Foreign Direct Investments, *mimeo*, IUI, Stockholm

Eliasson, G, 1985, *De svenska storföretagen*, IUI, Stockholm

Eliasson, G, 1991, The International Firm; A Vehicle for Overcoming Barriers to Trade and as a Global Intelligence Organization Diffusing the Notion of a Nation, in Mattson, Stymne (eds.), *Corporate and Industry Strategies for Europe*, Elsevier Science Publishers och IUI, Stockholm

Eliasson, G, 1993, Marknaden för yrkesutbildning - håller Sverige på att förlora yrkeskompetensen?, i Andersson m fl, *Den långa vägen*, IUI, Stockholm

Grossman, G, Helpman, E, *Innovation and Growth in a Global Economy*, MIT Press, Cambridge

Svensson, R, 1993, *Production in Foreign Affiliates*, Dissertation for the Degree of Licentiate of Philosophy, IUI, Stockholm

Swedenborg, B, 1979, *The Multinational Operations of*

Swedish Firms. An Analysis of Determinants and Effects,
IUI, Stockholm

Swedenborg. B, 1982, *Svensk industri i utlandet.*
En analys av drivkrafter och effekter, IUI, Stockholm